

Çıraklık Eğitimi

Doc. Dr. Haydar TAYMAZ

Çıraklık eğitimine dünyada ve ülkemizde ilk defa ne zaman, nerede ve hangi branşlarda başlanıldığı sorularına yanıt verilememektedir. Ancak ilki veya daha fazla bireyin, mal veya hizmet şeklinde kıymet üretimini gerçekleştirdikleri zaman çıraklık eğitimine de başlanılmıştır denilebilir. Üretim sistemleri kurulduğunda, üreticiler yanlarında çalıştırdıkları bireylere gerekli bilgi, beceri ve tutumu çeşitli yollarla kazandırdıklarına göre, anılan sistem içinde eğitim alt sistemi de yer almıştır.

Tarihsel Gelişim

Çıraklık eğitiminin tarihsel gelişiminin incelenmesi, geçirdiği aşamaların değerlendirilmesi, konuya ilişkin görüş ve fikirlerin gelişmesine olanak sağlar.

Onuncu yüzyılda Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde kırsal alanlardan kentlere göç eden insanların sayısında artış görülmüştür. Kentlere gelen bu insanlar geçimlerini esnaf ve sanatkâr olarak kazandırmada zorunda kalmışlar, bunun doğal bir sonucu olarak, bağımsız sanatkârlar sınıfının doğmasına neden olmuşlardır. Esnaf ve sanatkârlar kendi aralarında sosyal ve ekonomik dayanışmayı sağlamak üzere meslek kuruluşlarını oluşturmuşlardır. İlk meslek kuruluşları, İngiltere'de Crafts, Fransa'da Les Mîsteries ve İtalya'da Le Arti olmuştur.

Onbirinci yüzyılda loncaların ilk örgütü olan Fütüvvet teşkilatı Abbasiler tarafından kurulmuştur. Fütüvvet bireyin başkasının işinde yardımcı olması anlamına gelir. Doğruluk, yiğitlik ilkelerine uymayı ve erdemli olmayı öngörür. Kısa bir zamanında İslâm ülkelerine yayılan bu örgütün ilke ve esaslarını kapsayan fütüvvetnameler hazırlanmış ve el yazması ile çoğaltılmıştır. Din ve ahlak kurallarına uyulmasını zorunlu gören bu örgütün temel amaç ve işlevlerinden biri, çırak ve kalfaların sistemli olarak yetiştirilmesi, mesleklerinde ilerlemelerinin sağlanmasıdır.

Anadolu'da Türk esnaf ve sanatkârlarının kendi aralarında örgütlenip dayanışmalarını sağlayan Ahilik teşkilatı, onüçüncü yüzyıl-

dan onsekizinci yüzyıla kadar belirli kurallara göre işlemiş esnaf ve sanatkârlar birliğidir. İyi bir düzen, disiplin ve kuvvetli bağlılık içinde yaşamış olan bu örgüt liderlerine Ahi denilmiştir. En ünlülerinden biri, Kırşehir'de örgütün gelişme ve yayılmasını sağlayan Ahi Elvan'dır. Mesleki ilişki ve dayanışmaları yanı sıra, çırak ve kalfaların yetiştirilmelerine ilişkin rolleri iki kısımda toplanabilir. 1 — İşyerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi ve ilişkilerini sağlam esaslara bağlamak. Edinilen verilere göre her kademede yetiştirme süresi normal koşullarda yamaklar için iki yıl, çırak ve kalfalar için üçer yıl olarak saptanmıştı. 2 — Esnaf ve sanatkârların sosyal ve teknik alanlarda yetişmelerini sağlamak, aralarındaki ilişki ve dayanışmayı geliştirmek. Bu rolleri oynamak ve görevleri yerine getirmek üzere zaviye adı verilen yerlerde yapılan toplantılarda eğitim programları uygulanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu devrinde toplumun, özellikle askerin gereksinmelerini en iyi bir şekilde karşılayan bu örgüt, çırak ve kalfaların yetiştirilmelerinde, çalışma koşullarının belirlenmesine, izlenmesinde başarılı ve etkili olmuştur. Programlı ve sistemli bir yetiştirmeden sonra çıraklığa geçme, kalfalığa yükselme ve usta olma aşamalarında örgüt tarafından özel giysilerle törenler düzenlenmiş, haklar verilmiş ve korunmuştur. Bugün ülkemizde bazı işveren ve işçi kuruluşlarının görevlerini, zamanında en iyi bir şekilde yerine getiren bu loncalar, onaltıncı yüzyıldan sonra yavaş yavaş etkinliklerini azaltmışlar, imparatorluğun yapısı içinde güçlerini ve birliklerini zamanla yitirmişler ve 1912 yılında çıkartılan bir yasa ile tamamen kaldırılmışlardır.

Cumhuriyetten sonra, 1924 yılında çıkartılan, Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu esnaf, sanatkâr ve sanayicilerin örgütlenmelerine olanak sağladı. Bu tarihten sonra her branşta esnaf ve sanatkârlar dernekleri, birlikleri, federasyon ve konfederasyonlar kurulmasına başlandı. Bunun yanı sıra ticaret odaları, sanayi odaları ayrı ayrı veya birlikte kuruldu Anılan bu kuruluşlar, meslek elemanları, işverenler arasında sosyal ve ekonomik dayanışmayı amaç edinmiş ve etkinliklerde bulunmalarına karşın, çırak ve kalfaların yetiştirilmeleri, mesleklerinde ilerlemeleri, belgelendirilmeleri ile ilgili yeterince çaba sarfetmemişlerdir.

İşyerlerinde çalışan elemanların eğitimini sağlamak amacı ile 1938 yılında Sanayi Müesseseleri ve Maden Ocaklarında Kurslar Açılması Kanunu kabul edilmiş olmasına karşın, bugüne değin uygulaması pek görülmemiş ve izlenmemiştir.

Aslında işyerlerinde çalışan çırak ve kalfaların hiç yetiştirilmediklerini savlamak olanaksızdır. Çırakların bir kısmı kendi alanlarında çalışarak, mesleğinin gerektirdiği nitelikleri kazanmakta, zamanla kalfa ve usta olabilmektedir. Ancak bu olgu kurallara bağlı değildir ve belgelendirme işlemi yoktur. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer bakanlıklar dışında, Devlet Demiryolları, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu, Uçak Fabrikası, Demir ve Çelik Fabrikaları, Azot Sanayii, Etibank, Sümerbank gibi kuruluşlar tarafından çeşitli zamanlarda yapılan eğitimle endüstriyel alanlarda çırak, kalfa ve ustaların yetiştirildiği görülmüştür. Bu tür etkinlikler arasında ilgili kuruluşların işbirliği ile yürütüleni, Küçük Sanayi Pilot Bölge Eğitim Projesi olmuştur. Anılan proje, Milli Eğitim Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Halk Bankası, Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu'nun işbirliği ile oluşturulan bir komite tarafından yürütülmüştür. 1963 yılında iki ilimizde başlanılarak, özellikle endüstriyel mesleklerde çırak, kalfa ve ustalar için programlı kurslar açılmış, 1977 yılına kadar her geçen yıl uygulama yer ve sayıları artırılarak devam edilmiştir. Daha çok akşamları eski adı ile Sanat Enstitülerinin olanaklarından da yararlanılarak yürütülen bu kurslarda yirmi binden fazla çırak, kalfa ve usta öğrenim görmüştür. Bu kurslara devam eden ve başarı gösterenlere kurs bitirme belgeleri verilmiştir. Ancak bu belgeler yasal olarak meslek statüsünü belirleyecek nitelikte değildir. Bu yararlı girişim, 2089 sayılı yasanın çıkışından sonra durdurulmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmı, lonca sistemini geliştirerek, çırak, kalfa ve ustaların yetiştirilmesini, çalışma koşullarının düzenlenmesini yasalarda güvence altına almışlar ve uygulamışlardır.

Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu

Çıraklık eğitimi, bir çok ülkede becerili insangücünün yetiştirilmesinde etkin bir sistem olarak uygulanmaktadır. Ülkemizde çırak, kalfa ve ustaların yetiştirilmesi ve çalışma koşulları bu yasa ile esasa bağlanabilecektir. 1961 yılında hazırlanarak Meclise sunulan bu yasanın çıkarılışı, bazı engellemeler nedeni ile uzun zaman almıştır. 1972 yılında 1591 sıra numarası ile kabul edilen ilk tasarı Cumhurbaşkanlığınca veto edilerek yeniden görüşülmek üzere Parlamento'ya geri gönderilmiştir. Aynı tasarı Meclis'te az bir değişiklik ile uygun görülmüş, süresi içinde Senatoda görüşülemediğinden kabul edilmiş sayılarak 20 Haziran 1977 gün ve 2089 sayı ile Parlamento'dan geçmiş. 5 Temmuz günü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yasanın henüz çırakların eğitimine ve çalışma koşullarına ilişkin hiçbir hükmü uygulanmamış olmasına karşın, çıktığından bu-

güne degin çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. Eleştirilerde bazı haklı yönlerin bulunduğu kuşkusuzdur. Ancak yasanın öngördüğü yönetmeliklerin getirdiği ilkelerin de kavranamamış olmasından ileri gelen yanlışlar da vardır. Ayrıca duyulan kuşkuların bir kısmı yanlış ve bir bakıma duygusaldır.

Örgüt ve Yönetim

Çıracak, Kalfa ve Ustalık Kanunu'nun öngördüğü eğitimin planlanması ve uygulanmasında görev ağırlığı Millî Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir. Bakanlık bu görevi yerine getirmek üzere, Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı, Kız ve Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüklerindeki kurslar şubelerini Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü ile birleştirerek Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'nü Eylül 1977 de bir onay ile kurmuştur. Bu Genel Müdürlük bünyesinde anılan yasanın uygulanması sorumluluğu Çıracılık Eğitimi Şubesi Müdürlüğü'ne verilmişti. Çıracılık eğitimine başlanması için yapılması gerekli çalışmaların, bir şube müdürünün yetki ve sorumluluklarının çok üstünde olması nedeni ile anılan örgüt bir yıl içinde konuya ilişkin çalışma yapamamıştır. Daha sonra Bakanlıkça Temmuz 1978 de yasa gereklerini yerine getirecek örgüt olarak İnsan-gücü Eğitimi Genel Müdürlüğü adı altında bir birim kurulması onayını almış ve bir ay sonra isim değişikliği yapılarak aynı gerekçe ile Çıracılık Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün kurulması yoluna gidilmiştir. Genel Müdürlük kurulduktan sonra yaklaşık sekiz ay kendine yer aramış, sonunda Beşevlerdeki eski Yüksek Öğretmen Okulu pansiyon binalarından birine yerleşebilmiştir. Eksik kadro ile hizmetleri yürütme çabasında olan bu örgütün özellikle uzman eleman çalıştırma olanağı çok sınırlıdır.

Çıracılık Eğitim Genel Müdürlüğü bugüne degin, yasanın öngördüğü bir yönetmeliği hazırlamış, oluşturduğu Çıracılık Kurulunun onayını alarak 1979 yılında yayınlamıştır. Aynı yıl yaz aylarında teknik öğretmenlerin katıldığı bir seminer düzenlemiş, oluşturduğu komisyonlarla onaltı meslek branşında çıracılık öğretim programını hazırlama çalışmalarını yürütmüştür. Ayrıca altı ilde çıracıkların çalıştıkları işyerlerinde kendilerine beceri kazandıracak ustalar için on beş saat süreli seminerler yapmıştır. Bu seminerlerde çıracılık eğitiminin amaç ve ilkeleri, uygulanması, öğretim metotları, yardımcı ders araçları ve değerlendirme konuları işlenmiştir. Çıracılık eğitimi için gereken olanaklar henüz sağlanamadığından, öğretim programlarının uygulanmasına başlanılamamıştır.

Çıraklık Eğitimi Projesi

Yazar tarafından yürütölmek üzere Eylül 1978'de başlatılan çıraklık eğitimi projesi iki dönemli olarak tasarlanmıştır. Birinci dönemi altı ay süre ile yapılacak çalışmalarla sınırlandırılmış ve tamamlanmıştır. Özellikle yaptırılan çalışmalar karşılığı para ödeme koşullarında karşılaşılan sorunlar nedeni ile ikinci dönemine başlanılmamıştır. Projenin genel amacı, planlı denemecilik ilkesine uygun olarak, çırak, kalfa ve ustalık yasaasının öngördüğü eğitime sınırlı bir çerçeve içinde başlamak ve deneyimlerden yararlanılarak sistemli bir şekilde geliştirmektir. Çıraklık eğitimi sisteminin başarılı olması, bir bakıma atılacak ilk adımlarla ulaşabilen hedeflere ve çalışmalarla elde edilen sonuçlara bağlıdır. Bu nedenle saptanan ilkelere uygun çalışma planı hazırlandı. Proje çalışmaları sonunda uygulamalar Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından yürütöleceğinden, tüm aşamalarında anılan Genel Müdürlükle işbirliği yapıldı.

Çıraklık eğitimi projesine, endüstriyel gelişim ve teknik cğretim kullucunun olcnakları gözönünde tutularak Ankara, Denizli, Eskişehir, İzmir, Kayseri ve Tekirdağ illeri pilot il olarak alındı. Proje dönemi içinde bu illere ikişer kez gidildi. İlk gidişte meslek kuruluşlarının yönetici ve üyeleri ile yapılan toplantılarda projenin amacı, yöntemi ve yapılacak çalışmalar açıklandı. Proje ve yasa ile ilgili sorular cevaplandırıldı. Endüstriyel kuruluş ve sanayi çarşılarında incelemeler yapıldı. Gözlemler sonucu edinilen bilgiler dışında çırakların meslek branşlarına göre sayıları, yaşları, öğrenim durumları, meslekteki kıdemleri, ücretleri ve sigorta durumları gibi veriler yoktur. Bu nedenle, çırakların durumunu kesin olarak saptamak olanaksızdır.

Pilot illerde yapılan incelemeler sonunda, edinilen veriler değerlendirilerek, Tesviye, Metalişleri, Marangoz, Döküm ve Elektronik meslek branşlarında öğretime başlanması kararlaştırıldı. Saptanan beş meslek branşında öğretim programlarının hazırlanması için teknik öğretmenler ve Ankara'daki meslek kuruluşlarının seçtikleri üyelerden oluşan komisyonlar kuruldu. Komisyonlarda görev alan eleminerde çıraklık eğitiminin genel amacı, özellikleri, öğretim programları için Meslek Eğitim Merkezinde bir seminer düzenlendi. Sellarının meslek analizi tekniğı ile hazırlanması, komisyonların çalışma yer ve yöntemleri açıklandı. Öğretim programları Ankara'da oluşturulan komisyonlarca hazırlandıktan sonra çoğaltıldı ve pilot illere ikinci gidişte götüröldü. Meslek kuruluşlarının seçtikleri ele-

manlara taslak öğretim programlarının nasıl hazırlandığı açıklandı. Geliştirilmesi ve yörenin gereksinmelerini karşılması için görüşleri istendi. Yaptıkları inceleme sonunda, taslakların uygun olduğu ve en kısa zamanda çıraklık eğitimine başlanması istendi.

Çıraklık Eğitimi İçin Öneriler :

1. Çıraklık eğitiminin politikası ve amaçları ayrıntılı olarak belirlenmelidir.
2. Öğretim programları iş analizi yoluyla hazırlanmalı, ilgililerin görüşleri alınarak geliştirilmelidir.
3. Teknolojik değişmelere ve işe kolaylıkla uyum sağlanabilmesi için çıraklar mesleklerin geniş alanında yetiştirilmelidir.
4. Çıraklık eğitimi için gerekli öğretim materyali eksiksiz hazırlanmalı ve ortam yaratılmalıdır.
5. Çıraklık eğitiminde görev alacak personel hizmet içinde yetiştirilmelidir.
6. Çalışan personele ve yaptırılan işlere uygun ücret ödeme kolaylığı ve olanakları sağlanmalıdır.
7. Çıraklık eğitiminde mesleki ve teknik öğretimin var olan kaynaklarından yararlanılmalıdır.
8. Ülke çapında her meslek branşı için çırak, kalfa ve ustalık standartları saptanmalı ve nitelikten ödün verilmemelidir.
9. Denetlemenin hangi kuruluşlar tarafından nasıl yapılacağı ve esasları belirlenmelidir.
10. Sistem sürekli olarak değerlendirilmeli, dönüt sağlanmalı ve geliştirilmelidir.